

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Δημιουργική Μέθοδος ρυθμικού και θεατρικού παιχνιδιού

ΕΝΟΤΗΤΑ 10: ΚΟΥΚΛΑ ΚΑΙ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ.

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΜΑΣΚΑΣ

Γαλάνη Μαρία (Μάρω) PhD

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Σκοποί ενότητας

Οι φοιτητές/ τριες έρχονται σε επαφή με την ιστορική και καλλιτεχνική πορεία του ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ στην Ελλάδα και όλο τον κόσμο καθώς και τον δρόμο της ΜΑΣΚΑΣ και την αξιοποίησή τους στο πλαίσιο του θεατρικού παιχνιδιού.

Περιεχόμενα ενότητας

ΚΟΥΚΛΑ ΚΑΙ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ

ΤΟ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΜΑΣΚΑΣ

Η ΜΑΣΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΜΑΣΚΑ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Η ΜΑΣΚΑ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

ΚΟΥΚΛΑ ΚΑΙ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Για το κουκλοθέατρο στην Αρχαία Ελλάδα τα παλαιότερα γραπτά αρχεία αφορούν στο 422 π.Χ. όταν ο Αριστοτέλης και ο Πλάτωνας, κάνουν αναφορά στο κουκλοθέατρο.

Τα διάφορα είδη κούκλας εμφανίζονται σε διάφορες περιόδους και έχουν ποικίλες ονομασίες: είδωλα, πλαγγόνες, νύμφες, κόρες, κοροκόσμια ή κορύλλια, δάγυνα, γλυνές και νευρόσπαστα.

ΒΟΙΩΤΙΚΟ ΚΩΔΩΝΟΣΧΗΜΟ ΕΙΔΩΛΙΟ ΜΕ ΚΙΝΗΤΑ ΣΚΕΛΗ

Έχει κωδωνόσχημο σώμα, που καταλήγει σε επιμήκη λαιμό, και κεφάλι, το οποίο φέρει οπή ανάρτησης. Τα πόδια του τα οποία δυστυχώς δεν σώθηκαν, είχαν κατασκευασθεί χωριστά και στερεώνονταν στο κάτω μέρος του ενδύματος με ένα κομμάτι σχοινιού (σώζονται μόνο οι αντίστοιχες οπές). Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει τους ερευνητές στην άποψη, ότι οι πήλινες μορφές σαν αυτή ήταν κούκλες και όχι ειδώλια. Το σώμα δουλεύτηκε σε κεραμικό τροχό, ενώ το κεφάλι είναι χειροποίητο. Στο ένδυμα του υπάρχει διακόσμηση με γεωμετρικά μοτίβα. Ζωγραφισμένα είναι και τα πολύ αδρά χαρακτηριστικά του προσώπου και τα υποδήματα.

ΠΗΛΙΝΗ ΠΛΑΓΓΟΝΑ (ΜΠΑΡΜΠΙ 4^{ΟΥ} ΑΙ. Π.Χ.)

Κούκλα με πανύψηλα πόδια, λεπτό κορμό και επιμελημένο χτένισμα η οποία, είναι μάλλον, παιχνίδι κοριτσιού στην αρχαία Μακεδονία του 4ου αιώνα π.Χ. Η μακρινή πρόγονος της «Μπάρμπι», φυλάσσεται στη συλλογή του νέου Αρχαιολογικού Μουσείου της Πέλλας, ανάμεσα στους υπόλοιπους θησαυρούς του, μαζί με άλλα αρχαία παιχνίδια.

ΝΕΥΡΟΣΠΑΣΤΟ

Η αρθρωτή κούκλα ονομαζόταν, από τους αρχαίους Έλληνες “νευρόσπαστο” (αυτός που κινείται με νήματα) και ο κουκλοπαίκτης “νευροσπάστης”. Ήταν ομοιώματα ανθρώπων και κινούνταν με ειδικά νήματα τοποθετημένα στο σώμα και στο κεφάλι τους. Σε όλη τη διάρκεια της κλασικής αρχαιότητας οι κούκλες ήταν δημοφιλές μέσο ψυχαγωγίας. Ο Ξενοφώντας περιγράφει ένα συμπόσιο όπου ένας κουκλοπαίκτης από τις Συρακούσες διασκεδάζει τους συνδαιτυμόνες.

Έξι αιώνες αργότερα ο Αθήναιος κατονομάζει τον Ποθεινό, έναν από τους πλέον γνωστούς παίκτες της εποχής, ο οποίος έστηνε τις παραστάσεις του στο Θέατρο του Διονύσου, στην Αθήνα.

ΦΟΙΒΟΣ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑ

Η έμπνευση για τη μασκότ των Ολυμπιακών Αγώνων 2004 εδρεύει σε ένα αρχαίο κωδωνόσχημο γυναικείο ειδώλιο, με κινητά πόδια, με καταγωγή από τη Θήβα του 7ου αι. π.Χ.

ΠΟΘΕΙΝΟΣ

Ήταν ο πρώτος επώνυμος κουκλοπαίκτης της αρχαιότητας.

Έπαιζε με τις ξύλινες μαριονέτες του στο Θέατρο του Διονύσου κάτω από την Ακρόπολη την ίδια περίοδο όπου παρουσίαζε ο Ευριπίδης τα έργα του.

ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η τέχνη του κουκλοθέατρου που ήταν θέαμα αποκλειστικά για μεγάλους, ανοίχτηκε στα παιδιά στα μέσα του 20^{ου} αιώνα και είχε δύο παραδοσιακούς κωμικούς χαρακτήρες:

- ✱ Τον Καραγκιόζη που ήρθε από την Τουρκία.
- ✱ Τον Φασουλή που ήρθε από την Ιταλία.

Και οι δύο έχουν τις ρίζες τους σε καρναβαλικές παραδόσεις ενώ αντίστοιχοι ήρωες υπάρχουν σε όλα τα μέρη της γης.

Στις αρχές του 20ου αιώνα οι πλανόδιοι κουκλοπαίκτες που έπαιζαν παραστάσεις Φασουλή στους δρόμους της Αθήνας μάζευαν χρήματα από τους περαστικούς σε ένα χωνί που το έλεγαν γράπα (σαν το σημερινό καπέλο της ελεύθερης συνεισφοράς).

ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ ΑΘΗΝΩΝ

Ιδρύεται το 1939 από την Ελένη Θεοχάρη -Περράκη και υφίσταται για περισσότερα από 40 χρόνια. Προσαρμόστηκε στις δύσκολες συνθήκες της Γερμανικής κατοχής και οι ήρωες Μπάρμπα Μυτούσης, Κλούβιος και Σουβλίτσα έπαιζαν για τα παιδιά και τους τραυματίες στα νοσοκομεία, μεταφέροντας στη σκηνή ελληνικούς μύθους και λαϊκά παραμύθια. Μετά τον πόλεμο ο θίασος συνέχισε έως τη δεκαετία του '80.

ΝΤΕΝΕΚΕΔΟΥΠΟΛΗ

Δημιουργείται μετά τη μεταπολίτευση, το 1975, από την Ευγενία Φακίνου. Είναι ένα είδος κουκλοθεάτρου βασισμένο στην τεχνική Θεάτρου Αντικειμένου.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ

21^η Μαρτίου είναι η παγκόσμια ημέρα Κουκλοθεάτρου. Τη μέρα αυτή το Ελληνικό Κέντρο Κουκλοθέατρου, UNIMA ΕΛΛΑΣ, σε συνεργασία με τους Ελληνικούς Θιάσους Κουκλοθέατρου διοργανώνει γιορτές σε όλη την Ελλάδα με παραστάσεις και εργαστήρια.

ΤΟ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στην μεσαιωνική Ιταλία, από τη χριστιανική εκκλησία, χρησιμοποιήθηκαν μαριονέτες για την παραγωγή των Morality Plays, τον ίδιο καιρό που η κωμική εκδοχή της μαριονέτας της commedia dell 'arte λογοκρίθηκε από τη εκκλησία.

(συνέχεια)

Μέσα από την *commedia dell'arte* δημιουργήθηκε τόσο η παράδοση του Βρετανικού κουκλοθεάτρου με τον Punch και την Judy καθώς και η γερμανική εκδοχή του κουκλοθεάτρου με τους Kasperle und Grete.

Στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα γράφτηκε ένα δοκίμιο από τον Χάινριχ φον Κλάιστ για το Θέατρο της Μαριονέτας, στο οποίο οι μαριονέτες επαινέθηκαν πολύ και προτάθηκαν ως καλύτερη επιλογή από τους ανθρώπους.

(συνέχεια)

Σήμερα θεωρείται ότι είναι μέσο ψυχαγωγίας για τα παιδιά, αλλά όλο και περισσότεροι άνθρωποι ανακαλύπτουν ότι οι μαριονέτες κατείχαν πάντοτε μια θέση στην ψυχαγωγία για όλες τις ηλικίες.

<http://www.theaterseatstore.com/history-of-puppetry>

<http://www.puppetsnow.com/history-of-puppets.html>

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΜΑΣΚΑΣ

Μέρος του υλικού αντλήθηκε από την εργασία *Όψεις του προσωπείου* της Μήττα Δ., <http://www.komvos.edu.gr/masks/masks.html>

ΠΡΟΣΩΠΕΙΟΝ - ΜΑΣΚΑ

- Προσωπείο (μάσκα) είναι αντικείμενο, ομοίωμα προσώπου, από ποικίλα υλικά με τρύπες στη θέση των ματιών και του στόματος που φοριέται για να κρύψει το πρόσωπο ή για να το αλλάξει. Καλύπτει μόνο το πρόσωπο ή ολόκληρο το κεφάλι.
- Την συναντάμε σε όλους τους αρχαίους πολιτισμούς και σε σύγχρονες γιορταστικές εκδηλώσεις ιεροτελεστιών.
Συνδυάζει την εικαστική δημιουργία και το θεατρικό στοιχείο της μεταμόρφωσης.

Τη λέξη μάσκα ή προσωπίο τη χρησιμοποιούμε μεταφορικά για να δηλώσουμε υποκρισία ή προσποίηση.

Αυτή η άποψη έχει ισχυρή βάση καθώς η λέξη προσωπίο προέρχεται από την πρόθεση «προς» και θέμα του ρήματος «ορώ», (το θέμα «οπ» /μέλλοντας *όψομαι ο παρακείμενος όπωπα*).

Είναι δηλαδή, το προσωπίο, συνυφασμένο με αυτό που βλέπουμε, με αυτό που φαίνεται, με ένα φαινόμενο που μπορεί να αντίκειται στο Είναι, την αλήθεια. Το προσωπίο Φαίνεσθαι και όχι Είναι (με όλη τη σημειολογία των όρων).

Η ΜΑΣΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Αρχαία Ελλάδα τη χρησιμοποιούσαν:

- οι ηθοποιοί στο ελληνικό θέατρο
  - ✧ τραγικό προσωπείο (με τραγική έκφραση)
  - ✧ κωμικό προσωπείο (με κωμική έκφραση)
- ως νεκρικό προσωπείο
  - ✧ που κάλυπτε το πρόσωπο του νεκρού ή ως ανάθημα σε νεκρό.
  - ✧ εκμαγείο του προσώπου νεκρού.

Η ΜΑΣΚΑ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Στην Αφρική η Μάσκα είναι δέος. Η Μάσκα είναι θάνατος. Η Μάσκα είναι το υπαρξιακό και το μεταφυσικό [...]

«Αυτό είναι το σπίτι της Μάσκας. Εκεί φυλάμε τη Μάσκα του χωριού και σαν θέλουμε να τη συμβουλευτούμε, θυσιάζουμε ένα λευκό πετεινό και την καλούμε, όχι, η Μάσκα δεν είναι άνθρωπος, η Μάσκα είναι ο αντιπρόσωπος του Θεού [...] Μα χρόνια τώρα και καιρούς όλο στη Μάσκα τα λέμε και στο πες και πες, γίνηκε η Μάσκα ο Θεός» θα πει ο φύλαρχος χωριού της Ακτής του Ελεφαντοστού.

Αντωνοπούλου Κ., ένθετο της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* «Γεωτρόπιο» (17.2. 2007)

ΜΑΣΚΑ (συνέχεια)

Η έννοια της μάσκας, αναφέρουν οι Allard, G. Leffort P. (1984) εμπεριέχει γενικά μια σχέση αίτιου - αιτιατού με κάτι το απροσδόκητο, σαν να έπρεπε το φυσικό μας περιβάλλον να παρουσιαστεί τροποποιημένο ή μεταμορφωμένο.

Όπως γράφει ο Jean – Pierre Vernant «Το να φοράς μάσκα σημαίνει ότι παύεις να είσαι ο εαυτός σου και ενσαρκώνεις τη Δύναμη από το Υπερέραν την οποία έχεις κυριεύσει και την οποία μιμείσαι απόλυτα, στο πρόσωπο, στις κινήσεις και στη φωνή. Έτσι γίνεται μια μεταμόρφωση και η μάσκα εργαλείο κατοχής που μαγεύει εκείνον που τη φορά».

Allard, G. Leffort P. (1984) *Η Μάσκα Χατζηνικολή*

Για τη Μάσκα ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Το ακίνητο πρόσωπο του ανθρώπου: οι μάσκες. Μάσκες ορθάνοιχτες, αγριεμένες σαν των Αζτέκων, χρυσές και ξαφνιασμένες όπως οι μυκηναϊκές, λαϊκές κι ελληνικές όπως των χορευτών του Τράγου, όπως των χωριάτικων πανηγυριών, γελοίες και μετά απελπισμένες, παγωμένες στον τραγικό μορφασμός της βαθιάς *Αμηχανίας*

[...]

που είναι η κρίσιμη στιγμή της αντίκρουσης του ανθρώπου με την ίδια του την ύπαρξη

[...]

που είναι το γυμνό, το έσχατο πρόσωπο του ανθρώπου.

Η ΜΑΣΚΑ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Στα μικρά παιδιά αρέσει να μασκαρεύονται.

Η επίδραση της μάσκας είναι καθοριστική για την εκφραστική συμπεριφορά του παιδιού αλλά και η στάση του παιδιού επηρεάζει τη μορφή της μάσκας που τις περισσότερες φορές πάνω της αποτυπώνονται στοιχεία αρχετύπων και αρχέγονων καταστάσεων.

Τέλος Ενότητας

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Γαλάνη Μαρία (Μάρω).
«Δημιουργική Μέθοδος Ρυθμικού και Θεατρικού Παιχνιδιού».
Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή
διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PDE1464/>

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.